

Peňáz, Petr

Lexikální prostředky tzv. voluntativní modality v řečtině ve srovnání s latinou a češtinou

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1982, vol. 31, iss. E27, pp. [259]-269

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109608>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR PEŇÁZ

LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY TZV. VOLUNTATIVNÍ MODALITY V ŘEČTINĚ VE SROVNÁNÍ S LATINOU A ČEŠTINOU

0. Pojem větné modality patří k těm závažným problémům současné lingvistiky, jimž je věnována pozornost především s ohledem na nově se konstituující modely větných struktur. Při značné rozsáhlosti lingvistických studií v této oblasti zůstává ovšem řada problémů jak v otázce vlastního zařazení modality do rámce větné struktury, tak i v otázce vnitřní struktury této kategorie samotné. Tato skutečnost mimo jiné vedla k monotématické III. slavistické konferenci v Brně r. 1971 na oblast modality; názorová pestrost se zde projevila velmi zřetelně. Bylo sice definitivně dosaženo jednoty v chápání modality jako konstitutivní složky výpovědi, která určuje jistým způsobem vztahy mezi propozicí, realitou a participanty komunikativního aktu; jak však konkrétně operuje modální aparát jazyka s těmito vztahy, v tom naprosté jednoty není a patrně také nebude. Tuto situaci odráží např. výrok pronesený V. Skaličkou na zmíněném syntaktickém sympoziu: „Vcelku je možno říci, že je jasné, co asi modalita je, není však jasné, kde modalita není. Není možno definovat, co je modalita v přirozeném jazyce.“¹ Z příspěvků třetího dne jednání pak vyplynulo, že pro komplexní zhodnocení této aktuální problematiky má svůj nesporný význam i studium modálních struktur z historického hlediska.

0. 1. V tomto typu studií má pak zvláštní místo výzkum systému modálních prostředků v obou klasických jazycích, jež po dlouhou dobu žily v symbióze, jež měly autoritativní vliv při utváření celé řady soudobých jazyků a z nichž jeden — latina — se stal dokonce genetickým základem pro jazyky románské. Pokud se týká řečtiny, ukázaly zvláště příspěvky R. Večerky² a S. Herodesa,³ jak přímý byl vliv modálních prostředků pozdní řečtiny na výstavbu struktury modálních prostředků této kategorie ve staroslověnětině.

0. 2. Je tedy zřejmé, že zhodnocení modálního systému starořeckého jazyka a jeho komparace se systémem latinským má své jisté místo v rámci soudobých

---

¹ E. Skalička, *Modalita a jazyková různost*, in: *Otázky slovanské syntaxe III*, Brno 1973, dále jen OSS III, str. 101nn.

² R. Večerka, *K vývoji modálních konstrukcí ve slovanských jazycích*, in: OSS III, str. 303nn.

³ S. Herodes, *Modalitní adverbia ve staroslověnětině*, in: OSS III, str. 307nn.

modalitních studií. Teoretické zpracování klasických jazyků, které v minulosti bylo určujícím činitelem pro moderní lingvistiku, se dnes, vzhledem k odlišnému pojetí jazyka jako kódu zprostředkujícího v první řadě aktuální komunikaci, dostává pochopitelně do závislosti na teoriích moderní lingvistiky a je možno dokonce říci, že se klasická filologie nedokázala zcela vyrovnat s převratem, k němuž v lingvistice došlo.⁴ Je v obecném zájmu přiblížit zpracování klasických jazyků současnému stavu lingvistiky.

D. Nováková provedla klasifikaci systému tzv. voluntativní modality (v terminologii brněnské syntaktické školy) v latině⁵. Cílem mé práce bylo zhodnotit obdobným způsobem klasický řecký jazyk a oba systémy srovnat. Charakter mé práce si ovšem vyžadal komparaci s češtinou v míře širší nežli práce D. Novákové.

0. 2. *Modality voluntativní* (Grepl), jinak také *dispoziční* (Buráňová), *diktální* (Adamec) chápu jako *nekonstitutivní* (na rozdíl od jiných druhů modalit) *mluvnickou kategorií, vyjadřující vztah agentu, resp. patientu k propozici*.⁶ V tom smyslu náleží jí radit do širšího rámce modality objektivní, neboť není závislá na stanovisku mluvčího, na rozdíl od modality např. postojové nebo jistotní.⁷

0.2.1. Sémantické pole voluntativní modality tako vymezené se ovšem zřetelně rozpadá do dvou základních oblastí. Vztah agentu, resp. patientu k propozici může být charakterizován:

- a) z hlediska volní aktivity modálního původce, kterého označíme jako modans, nebo
- b) z hlediska agentu, resp. patientu samotného nezávisle na modálním původci, modantu, který může či nemusí být s agentem, resp. patientem ztotožněn.

V prvním případě získává modans pozici v povrchové struktuře věty jako subjekt, ve druhém případě je toto místo obsazeno agentem, resp. patientem, přičemž hloubková struktura se přirozeně nemění.

0.2.1.1. Má-li tedy být propozice charakterizována jako objekt volní aktivity agentu, resp. patientu, je možno tuto skutečnost vyjádřit:

- a) větou typu *Pavel chce₁ jít do kina*.
- b) větou typu *Pavel musí₃* (tj. pocítuje nutkání) *jít do kina*.

V prvním případě stojí na místě subjektu modans, přičemž agens zůstává vlastně nevyjádřen. Ve druhém případě zaujímá pozici subjektu agens, zatímco nevyjádřen zůstává modans. Hloubková struktura výpovědi je ovšem v obou případech táž:

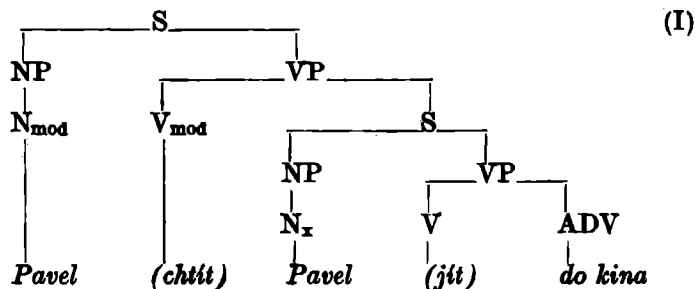
⁴ Srov. A. Bartoněk, Vyjadřování jistotní modality v latině ve srovnání s češtinou a němčinou, in: Slovo a slovesnost 40 1979, str. 185nn.

⁵ D. Nováková, Výrazové prostředky voluntativní modality v latině, SPFFBU E 25, 1980, str. 263nn.

⁶ Liším se tedy v chápání modality poněkud od práce D. Novákové, která vychází výhradně z pojetí brněnské syntaktické školy.

⁷ Srov. D. Nováková, o. c.

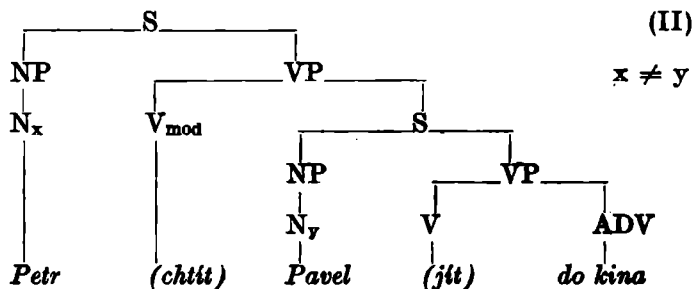
⁸ Indexem jsou označovány jednotlivé syntakticko-sémantické významy téhož slovesa. Užívám jich ve shodě se značením M. Grepla, jak je zachyceno např. v učebnici M. Grepl—J. Bauer, Skladba spisovné češtiny, Praha 1975².

0.2.1.2. Má-li být propozice charakterizována jako objekt volní aktivity, jejíž zdroj leží mimo agens, pak je opět možno vyjádřit tuto skutečnost oběma typy vět:

- a) *Petr chce₂, aby šel Pavel do kina.*
 b) *Pavel musí₂ jít do kina.*

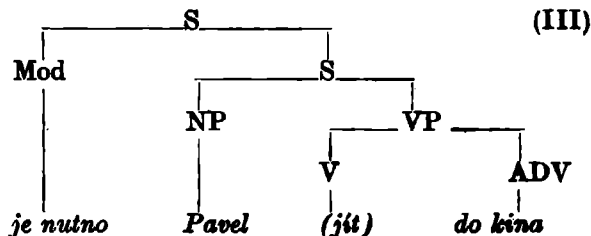
Vnitřní struktura obou těchto výpovědí je shodná a stavebně analogická výpovědím typu (I), ovšem s jiným obsazením členů:

Tento druhý výpovědní typ může pak nabývat zvláštního tvaru za těch okolností, kdy chybí volní původce *x* nebo kdy se k tomuto konkrétnímu činiteli z nějakých příčin nepřihlíží. V takovém případě, jako jsou např. výpovědi typu:

- Pavel musí₁ jít do kina.*
Je nutno, aby šel Pavel do kina.

je možno strukturu výpovědi zachytit tímto způsobem:

0.2.2. Považuji tedy za výhodné rozdělit kategorii tzv. voluntativní modalit na 2 základní kategorie:

- a) subkategorii voluntativní (modus voluntatis, dále pouze *mv*), tj. subkategorii výpovědí označených v odst. 0.2.1. jako a);
- b) subkategorii dispoziční (modus possibilitatis, resp. necessitatis, dále pouze *mp* pro možnost, *mn* pro nutnost, *mpn* pro celou subkategorii), tj. subkategorii modalit výpovědí označených v odst. 0.2.1. jako b).

Teprve v rámci těchto dvou subkategorií budu pak dále rozlišovat případy identity agentu a modantu od případů odlišnosti těchto původců. Tak dojde současným uplatněním dvou hledisek k vyčlenění čtyř základních oblastí, z nichž si v tomto článku hodlám všimnout prvních dvou, tj. případů voluntativní modalit v užším slova smyslu nebo jinými slovy vlastní voluntativní subkategorie.⁹ Budu však věnovat pozornost pouze prostředkům lexikálně-syntaktickým. Prostředky morfologické hrají sice v řeckém i latinském systému podstatně větší roli než v systému českém, vyžadují však právě proto obsírnější studii.

0.4. Podkladem mé práce v řeckém jazyce byla excerpta ze tří děl řeckých autorů klasického období: Xenofón, *Kýrov anábaseis*;¹⁰ Platón, *Apología Sokrátou*;¹¹ Démosthenés, *Katá Filíppou γ'*;¹² vždy v rozsahu 20 stran jednotného teubnerského vydání. Pro excerpta českých paralel jsem použil překladu Xenofonta od J. Šonky, Praha 1974, Platónovy Apologie od F. Novotného, Praha 1934, a u Démosthena překladu F. Stiebitze, Praha 1940. Výjimečné — a vždy se zvláštním odkazem — jsem pro doplnění obrazu modálního systému použil i případů z jiných děl, registrovaných v gramatikách nebo slovnících, konkrétně u M. Bizose,¹³ J. a V. Niederlových,¹⁴ F. Lepaře¹⁵ a H. Stephana.¹⁶ Překlady v těchto případech jsou mé vlastní. Při komparativní práci s latinou jsem, jak již bylo uvedeno, použil výsledků práce D. Novákové.

1. Modus voluntatis v užším slova smyslu zahrnuje případy, kdy je modalita vyjádřena v zorném úhlu modantu, který obsazuje pozici subjektu. Modálním subjektem v tomto smyslu však může být pouze individuum volní aktivitou nadané (modalita, jejímž původcem není takové individuum, např. aletická, tj. daná logickými a jinými zákonitostmi, nespadá do této oblasti a nemůže být jejími prostředky vyjádřena). Vyjadřovacím prostředkem této modalit jsou proto v češtině i v řečtině výhradně osobní slovesné tvary, a to buď osobní tvary modálních sloves nebo sloves s dílčím modálním sémantickým

⁹ Charakteristika řeckých lexikálních prostředků vyjadřujících modalitu dispoziční subkategorie, tj. oblasti *mpn*, bude otištěna v příštím čísle tohoto sborníku.

¹⁰ Podle *Ξενοφάντος Κύρου ἀναβάσεως α'—δ'*, vyd. W. Kelsey—C. Zenos; Allyn and Bacon, Boston—New York—Chicago 1942.

¹¹ Podle *Platonis Euthyphro, Apologia Socratis, Crito, Phaedo*; post C. F. Hermannum recogn. M. Wohlrab; vyd. B. G. Teubner, Leipzig 1910.

¹² Podle *Δημοσθένους αἱ δημογογλαί*, vyd. H. Weil, Hachette, Paris 1912.

¹³ M. Bizos, *Syntaxe grecque*, Vuibert, Paris 1947; v textu odkaz (B).

¹⁴ J. Niederle—V. Niederle—L. Václ, *Mluvnice řeckého jazyka Praha 1974*.

¹⁵ F. Lepař, *Homérovský slovník řecko-český*, Mladá Boleslav; *Nehomérovský slovník řecko-český*, Mladá Boleslav; v textu odkaz (L).

¹⁶ H. Stephanus, *Thesaurus Graecae linguae*, vol. I.—X., in aedibus Valpianis, London 1821—1822; v textu odkaz (S).

odstínem, anebo zvláštní morfologické tvary dějových sloves. Okrajově přistupují i různé konstrukce opisné, obsahující substantivum, příp. adjektivum, jedná se však vždy o agentní konstrukce vázané na živý subjekt.

1.1 Opatrněji je nutno charakterizovat situaci v latině, kde přímo v základní vrstvě figuruje volní predikativum *libet* s významem „je milé, je žádoucí“, které je možno užít s dativem modantu, ale i bez tohoto dativu, ve smyslu „chtít“. Např. Petron. Sat. 48, 3:

...ut cum Africam libuerit ire, per meos fines navigem...

...abych plul vlastním územím, kdybych se chtěl dostat do Afriky...

Tento latinský výraz má ovšem zvláštní modálně sémantický odstín, srovnatelný s českým obratem *chce se mi*, který ho řadí na okraj základní vrstvy.

1.2 Zdánlivou výjimku tvoří dále případy (poměrně časté v hovorové češtině), kdy se váže sloveso modu vůle na neživý nebo neosobní subjekt. Např.:

To chce ten stůl natřít.

Ten stůl chce natřít.

Prostředky modu vůle užití tímto způsobem však přecházejí jako hovorový prostředek do oblasti *mpn*. Uvedené české věty jsou synonymní s vyjádřením:

Je třeba (bylo by třeba) ten stůl natřít.

Doklady tohoto jevu má i řečtina. Např. Hom., Il. 21, 365n.:

...ἔξε δ' ὄδωρ οὐδ' ἔδελε προοίειν...

...vřela voda, nemohla (dosl. nechtěla) téci dále...

Tyto případy není proto třeba v rámci *mv* brát v úvahu.

1.3. Řečtina, podobně jako latina a čeština, disponuje velkou řadou sloves s větším či menším modálním zabarvením, přičemž je obtížné rozhodnout, která slovesa je ještě možno považovat za modální prostředky *mv* a která nikoli. Tradičně se za možné kritérium pokládá primární infinitivní vazba (tj. vazba infinitivu, která může být nahrazena vedlejší větou, event. substantivizována). Tento přístup však připouští do oblasti *mv* výrazy s volním významem velmi oslabeným a na druhé straně některé zřejmé voluntativní případy vylučuje (v češtině např. všechny případy, kdy agens a modans nejsou totožní, zatímco latina i řečtina v těchto případech infinitiv připouští). Rozhodl jsem se proto řídit se komplikovanějším hlediskem sématickým, totiž požadavkem, aby určující složku sémanticky slovesa tvořil modálně volní aspekt, nikoli např. rozvažování, jako u sloves typu *cogitare* — ἐνοεῖν — *zamýšlet*, touha a přání jako u sloves typu *cupere* — επιθυμῆσθαι — *dychtít*, *optare* — εὐχεσθαι — *přát si*, odhodlání jako u sloves typu *audere* — τολμᾶν — *odvážít se*, apod. Vrstvením těchto aspektů ztrácí sloveso čistě modální vlastnosti a nabývá autosémantické potence.¹⁷

1.4. Uvedenému kritériu vyhovují následující řecké výrazy (na pravé straně frekvence v excerpovaných textech):

βούλεσθαι	46 případů výskytu
(ἐ)θέλειν	16 případů výskytu
μέλλειν	7 případů výskytu

¹⁷ Srov. např. v češtině modální *chci* a emocionální *toužím*.

<i>δεῖσθαι</i>	5 případů výskytů	(+B, L, S)
<i>αἰρεῖσθαι</i>	1 případ výskytu	(+S)

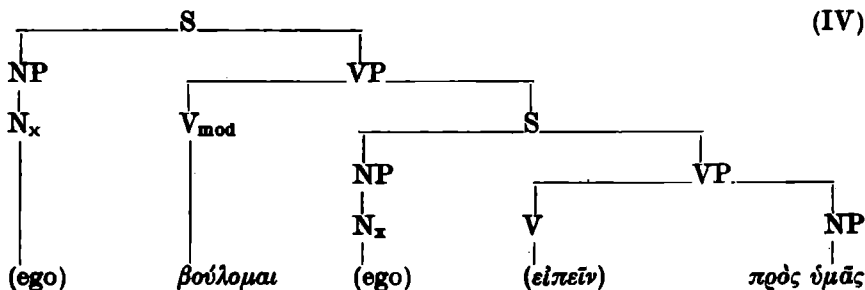
celkem 73 případů výskytu

Celý tento lexikální aparát je z hlediska sémantického nutno rozčlenit na několik vrstev:

1.5. Základní vrstva *mv* je v řečtině reprezentována především slovesem *βούλεσθαι* — *chtít*. Svým ide. kořenem [VEL] toto sloveso etymologicky přímo souvisí s latinskými výrazy *velle*, *voluntas*, něm. *Wille*, *wollen*, čes. *vůle*, *volít*, a je tedy představitelem volní modalit par excellence. V řečtině je toto sloveso deponentní, což formálně demonstruje spjatost s vůlí subjektu. Ještě v homérských eposech je toto sloveso poměrně málo časté a je spíše výrazem přání. Později, zvláště v attičtině, začíná přebírat funkci slovesa *ἐθέλειν*. Sloveso *βούλεσθαι* má shodně s českým *chtít* a latinským *velle* dvojí funkci v syntakticko-sémantické struktuře věty:

1.5.1. Pozice slovesa při uplatnění sémantického odstínu „mám záměr, hodlám“; Dém., Fil, III, 20:

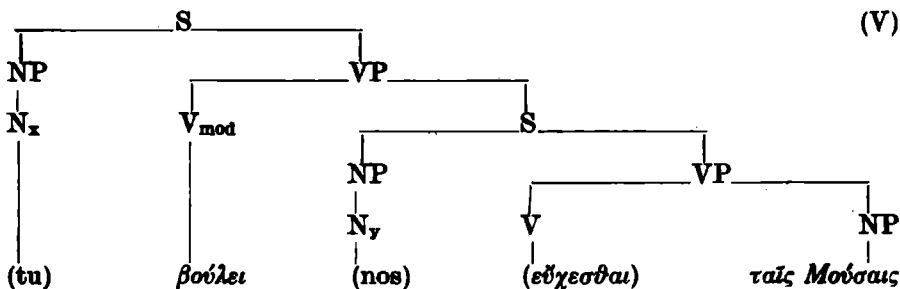
Βούλομαι... εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς...
Chci... vám říci...

Pro češtinu srov. schéma (I).

1.5.2. Pozice slovesa při uplatnění sémantického odstínu „je má vůle, aby“; Pl., Polit., 545 D;

Βούλει... ἐχώμεθα ταῖς Μούσαις;
Chceš... abychom se modlili k Múzám?

Pro češtinu srov. schéma (II).

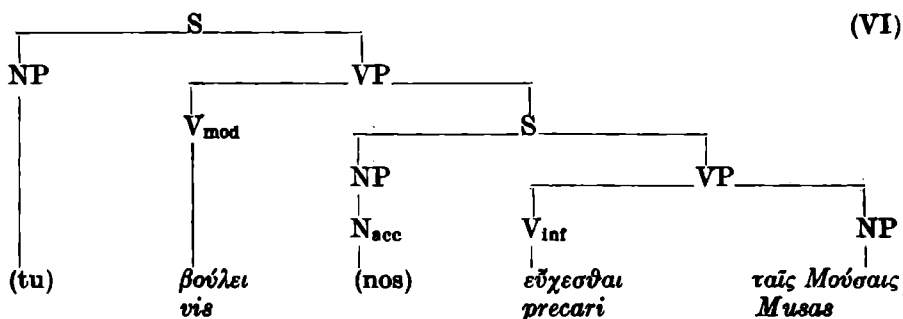

V tomto užití liší se poněkud sloveso *βούλεσθαι* od českého slovesa *chtít* i od latinského *velle*. Zatímco čeština v tomto smyslu spojuje sloveso *chtít* se spojkovou vedlejší větou, klade řečtina v těchto případech pouze prostou konjunktivní větu. Jedná se o jakýsi přechod mezi parataxi a hypotaxi: nejde o dia-tou parataxi, neboť synsémantické sloveso *βούλεσθαι* nemůže tvořit samostatnou větu; nejde ani o hypotaxi, neboť chybí obligátní hypotaktická konjunkce.¹⁸ Latina reprezentuje další stadium tohoto jevu: vedle kladení prosté konjunktivní věty se často vyskytuje hypotaktické spojení s konjunkcí.

1.5.3. Řečtina i latina ovšem znají, jak bylo už řečeno, případy, kdy je tatáž skutečnost vyjádřena vazbou akuzativu s infinitivem, tedy:

...βούλει ἡμᾶς εἶχεσθαι ταῖς Μούσαις;

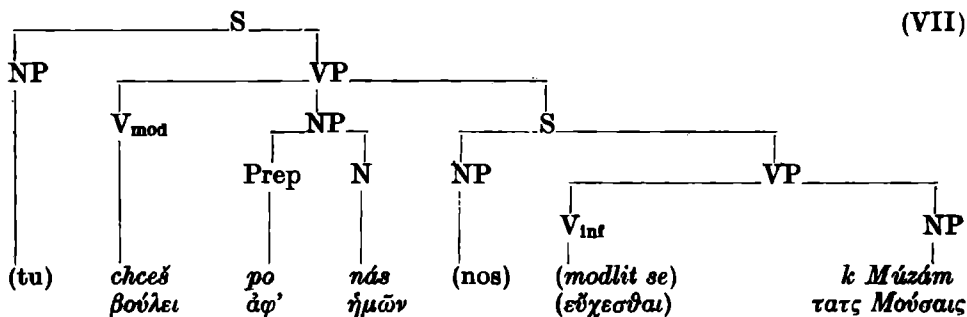
...visne nos precari Musas?

1.5.4. Řečtina kromě toho zná i formulaci příbuznou poněkud české vazbě s prepozicí:

...chceš po nás, abychom se modlili k Múzám?

...βούλει ἀφ' ἡμῶν εἶχεσθαι ταῖς Μούσαις;

1.5.4. Jak je patrné, syntakticko-sémantické uplatnění slovesa *βούλεσθαι* odpovídá uplatnění českého slovesa *chtít* a latinského *velle* s jistými odchylkami. *Βούλεσθαι* označuje především modalitu danou volným vztahem agentu k ději a v tom případě je vlastní prepozice vyjádřena vazbou infinitivu, vloženou do

¹⁸ Klasické gramatiky hodnotí proto konjunktiv v těchto větách jako deliberativní.

rámce sentence modální (schéma IV). Může však také vyjadřovat modalitu plynoucí z volní aktivity modantu nikoli totožného s agentem a v tom případě má propozice formu konjunktivní bezespoječné věty (schéma V), vazby akuzativu s infinitivem (schéma VI), nebo infinitivní vazby po předložkovém výrazu (schéma VII) zapojeném přímo do modální sentence.

1.6. Základní vrstva modálního systému *mv* disponuje dále slovesem *ἐθέλειν*, resp. *θέλειν*, které se od slovesa *βούλεσθαι* liší v řadě rysů. Jedná se především o sémantický odstín „mít ochotu, náklonnost, chuť“, který přibližuje toto sloveso české voluntativně modální konstrukci *rád bych* a latinskému predikativnímu slovesu *libet*. Vazbou a šíří uplatnění lze ovšem spíše srovnat sloveso *ἐθέλειν* v attičtině s uplatněním slovesa *hodlat* v češtině. Jde totiž jednak o prostředek fungující pouze v případě identity agentu a modantu, jednak o prostředek poněkud méně frekventovaný než sloveso *βούλεσθαι*. Např. Xen., Anab. III, 2, 16:

Πείραν ἤδη ἔχετε αὐτῶν, ὅτι ἐθέλουσι...μὴ δέχεσθαι ὄμας...

Teď víte z vlastní zkušenosti, že se proti vám nechťejí postavit...

Bylo ovšem už řečeno, že tento stav vznikl až v klasické době v attičtině. Původně zaujímalo sloveso (*ἐ*)*θέλειν* v rámci *mv* ústřední pozici a tento význam si uchovalo i mimo attičtinu. Prostřednictvím koiné přešlo v tomto významu i do nové řečtiny.

1.7. K oběma uvedeným slovesům je možno přiřadit na okraj sloveso *αἰρεῖσθαι*, resp. *προαιρεῖσθαι* doložené v excerptech pouze jednou; Dém., Fil. III, 2:

...ἐνρήσετε...διὰ τοὺς χαρῖξεσθαι...προαιρουμένους...

...shledáte, že (se tak stalo) vinou lidí, kteří se vám chtějí zavděčovat...

Toto sloveso plní především autosémantickou roli svým významem „vybírat si, volit si“. Existují však kontexty, v nichž supluje sloveso *βούλεσθαι* a je s ním plně rovnocenné. Např. Pl., Polit.

...ἐπειπερ αὐτὸς αἰρεῖ λέγειν...

...vždyť přece sám chceš hovořit...

1.8. Zcela odlišnou vrstvu v rámci *mv* představují slovesa *δεῖσθαι* a *μέλλειν*: obě jsou spjata velmi úzce s *mpn*. Sloveso *δεῖσθαι* je odvozeno od základního slovesa *δεῖν* „jsem postrádán, jsem zapotřebí“, lat. *abesse*, *desse*. Toto sloveso, samo modu *mpn* velmi blízké, dalo vznik modálnímu predikativu *δεῖ* — *portet* — *je třeba*. Změnou diateze vzniká sloveso *δεῖσθαι* s významem „postrádat, žádat“, lat. *indigere*. V tomto smyslu lze charakterizovat sloveso *δεῖσθαι* jako indikátor ilokučního potenciálu žádosti (synonymní s *αἰτεῖν*, lat. *rogare*), resp. prosby (synonymní s *ἐρχεσθαι*, lat. *precari*). Na rozdíl od uvedených sloves, která jsou evidentními indikátory ilokučního potenciálu, vystupuje sloveso *δεῖσθαι* v řadě případů jako ekvivalent slovesa *βούλεσθαι*. Doklady toho má zvláště H. Stephanus, ačkoliv sám s touto interpretací slovesa *δεῖσθαι* nesouhlasí.¹⁹ Např. Pl., Polit.

¹⁹ H. Stephanus, o. c., s. v. *δεῖ* „Guillelmus Budaeus autem οὐδὲν δέομαι cum infinitivo explicat etiam nolo. Apud Isocratem et Platonem, alias. Platonis De re publica, 2, Ὅσοι τι δέονται πλεῖσθαι nonnulli interpretantur Qui sunt empturi aliquid. Ibidem, Τοῖς τι δεομένοις ἀποδόσθαι — Eis, qui sunt aliquid vendituri. Quae autem interpretationes mihi non probantur.“

...ἄσοι τι πρίασθαι δεόνται ...

...kteří chtějí něco prodat ...

Případy v mých excerptech však spíše ukazují na sémantičnou nevyhraněnost tohoto slovesa v rámci modality, jež umožňuje interpretaci jak v rovině *mv*, tak i *mpn*. Např. Pl., Apol., 21 C:

...ὄνοματι γὰρ οὐδὲν δεῶμαι λέγειν ...

...nepotřebuji ho totiž uvádět jménem ...

Tuto větu lze stejně tak vykládat ve smyslu *nemusím ho uvádět jménem* jako *nechci ho uvádět jménem*.

1.9. Sloveso *μέλλειν* představuje podle mého názoru jeden z nejpozoruhodnějších jevů řeckého modálního systému vůbec. Jedná se totiž o sloveso, které svou sémantikou v plné míře spojuje obě oblasti voluntativní modality, v češtině a latině těžko slučitelné, totiž *mv* a *mpn*, a nadto dokonce slučuje voluntativní modalitu s modalitou jistotní.²⁰

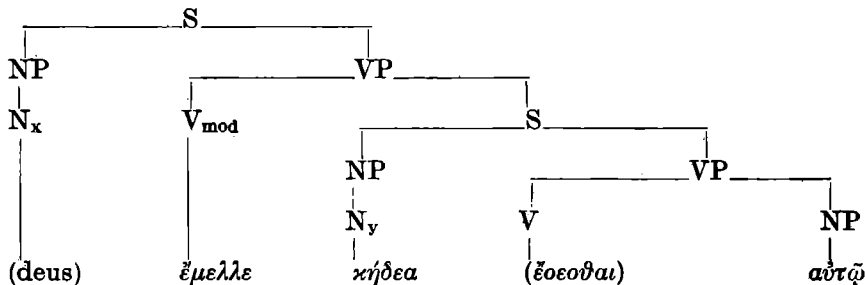
1.9.1. Pro ilustraci toho, jak pozoruhodným jevem je sloveso *μέλλειν* a jak problematické je postihnout jeho význam prostředky moderního jazyka uvádím několik příkladů z různých slovníků:

Lepařův Homérovský slovník řecko-český²¹ uvádí jako základní překlad slovesa *μέλλειν* parafrází „dle okolností tak jest mi neb tak se mám, že“. Ne-homérovský slovník řecko-český téhož autora²² předkládá na prvním místě výraz lapidárnější: „jsem takový, že“. Chantrainův Dictionnaire étymologique²³ místo překladů a parafrází uvádí komentář: „...le verbe exprime à la fois l'intention, la proximité dans l'avenir, la probabilité, la convenance...“

1.9.2. Lze se domnívat, že sloveso modálně tak neurčité představuje vzácný relikt starého modálního chápání, zvláště když u Homéra nacházíme toto sloveso v naprosté většině jako sloveso osudového určení ve smyslu „je (bylo) dáno, aby“. Modantem je v těchto případech božské individuum. Např. Hom., Od. 4, 107:

...ἔμελλεν αὐτῷ κήδε' ἕσοσθαι ...

...bylo souzeno, že bude mít trampoty ...

²⁰ Otázku původního významu slovesa *μέλλειν* neřeší ani K. Brugmann, Griechische Grammatik, München 1900, str. 497: „Wie der Inf. Fut. zu *μέλλειν* gekommen ist, bleibt so lange unklar, als der Ursprung und die Grundbedeutung dieses Verbums nicht aufgehellt sind. Daß die älteste Bedeutung *ich denke* gewesen sei, ist unbewiesen.“

²¹ H. Stephanus. o. c., s. v. *μέλλω*.

²² H. Stephanus. o. c., s. v. *μέλλω*.

²³ P. Chantraine, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, tome I, Paris 1968, s. v. *μέλλω*.

1.9.3. Tento modálně dost neurčitý odstín umožnil pak slovesu μέλλειν, aby se sémanticky vyvíjelo dvěma směry: jedním v rámci *mv*, druhým v rámci *mpn*. V prvním smyslu plní sloveso μέλλειν v řečtině tu roli, kterou v latině plní vazba participia futura aktiva s určitými tvary slovesa *esse*. Tato vazba, i když v řečtině rovněž existuje, je méně častá než latinská. Např. Dém., Fil. III, 5:

...παράδοξον ... ἐστίν, ὃ μέλλω λέγειν ...
 ... je ... překvapující, co hodlám říci.
Inopinatum est, quod dicturus sum.

1.9.4. V jiném smyslu se sloveso μέλλειν uplatňuje jako prostředek *mpn*, kde zpravidla vystupuje s významem ne zcela vyhraněným a nezřídka připouští interpretaci jako signalizátor cizího mínění (podobně jako české *mít*). Např. Dém., Fil. III, 64:

... οἱ μὲν ἐφ' οἷς χαριῶνται, ταῦτ' ἔλεγον, οἱ δ' ἐξ ὧν ἔμελλον σωθῆσεσθαι ...
 Jedni říkali to, čím se hodlali zavděčit (mod. vyj. morfologicky), druhí to, co mělo vést ke spáse a zdaru.

Vzhledem k tomu, že cílem článku je charakteristika oblasti *mv*, nebudu na tomto místě uplatnění slovesa μέλλειν v rámci *mpn* blíže charakterizovat.

1.10. Ke slovesu μέλλειν v rámci *mv* má na sémantické rovině jistý vztah i vazba *οἷός τε εἰμι*. Tato vazba totiž ve svém doslovném překladu znamená asi to, co Lepař uvádí jako generální význam slovesa μέλλειν: „jsem takový, že.“ Na souvislost s *mv* by ukazovala vazba, doložená podle Lepaře u Hér.:

... ὡς αὐτοὶ οἰοῖ τε εἶεν ἀποθνήσκειν ...
 ... oni že jsou ochotni (hotovi) zemřít ...²⁴

2. Srovnajme nyní řecký aparát modu vůle s aparátem latinským a českým. Nebudeme přitom brát v úvahu, jak již bylo řečeno, řadu sloves, která mají vedle sémantického aspektu vůle i sémantické aspekty jiné. Těchto sloves je přirozeně ve všech třech jazycích velký počet.

Čeština disponuje 2 modálními slovesy *mv*: *chtít*, *hodlat* (příčemž sloveso *hodlat* je knižní a málo frekventované) a hovorovým obratem *rád* + kond. Latina má k dispozici jediné modální sloveso *velle* (nepočítáme-li jeho složeniny *malle* a *nolle*) a kromě toho predikativní sloveso *libet*, event. vazbu *libitum est*, srovnatelné s českým hovorovým obratem *rád* + kond.

2.1. Lexikální systémy *mv* těchto jazyků jsou tedy chudší než řecký, disponující dvěma slovesy v základní vrstvě (*βούλεσθαι*, (*ἐ*)θέλειν), jedním ve vrstvě, již bychom mohli nazvat přechodovou (*μέλλειν*) a nadto okrajovými prostředky *ἀρεῖσθαι* a *δεῖσθαι*.

2.2. Vazba uvedených sloves je shodná ve všech třech jazycích, je-li agens totožný s modantem. Není-li totožný, je schopno modalitu vyjádřit v češtině pouze sloveso *chtít* ve vazbě s vedlejší větou; v latině pouze sloveso *velle*, a to s infinitivní vazbou, s vedlejší větou, nebo s bezespoječnou konjunktivní větou; v řečtině pouze sloveso *βούλεσθαι* s bezespoječnou vedlejší větou nebo s infinitivní vazbou.

²⁴ Všechny mnou registrované případy užití této vazby však náležejí jednoznačně do *mpn*, proto se o uvedené vazbě v této souvislosti blíže nezmiňuji.

2.3. Prostředky přechodové vrstvy, především sloveso *μέλλειν*, nemají v latině ani v češtině obdoby. Ze sémantiky i syntaktického chování tohoto slovesa však vyplývá, že běží o čistě modální prostředek.

2.4. Porovnávací přehled výrazových prostředků mv je zachycen v tabulce:

	vrstva	řečtina	čeština	latina
pm = pd	základní	<i>βούλεσθαι</i> s inf. <i>(ἐ)θέλειν</i> s inf.	<i>chtít</i> s inf. <i>hodlat</i> s inf.	<i>velle</i> s inf. –
	(okrajová)	<i>αἰρεῖσθαι</i> s inf.	<i>rád</i> s kond.	<i>libet</i> s inf. (s dat.),
	přechodová	<i>μέλλειν</i> s inf.	–	–
	(okrajová)	<i>δεῖσθαι</i> s inf.	–	–
pm ≠ pd	– <i>βούλεσθαι</i> s konj. <i>βούλεσθαι</i> s a./inf. <i>βούλεσθαι</i> s p. v., s inf.	<i>chtít</i> aby s kond. –	<i>velle</i> ut s konj. <i>velle</i> s konj. <i>velle</i> s a./inf.	

Vysvětlivky: pd průvodce děje a./inf. vazba akuzativu s inf.
pm průvodce modality p. v. předložková vazba

DIE LEXIKALEN MITTEL DER VOLUNTATIVEN MODALITÄT IM GRIECHISCHEN IM VERGLEICH MIT DEM LATEINISCHEN UND TSCHECHISCHEN

Die voluntative Modalität, als nichtkonstitutive grammatische Kategorie verstanden, die die Beziehung vom Agens, bzw. Patiens zur Proposition zum Ausdruck bringt, zerfällt in die eigentlich voluntative (Modus des Willens) und die dispositive (Modus der Möglichkeit, bzw. Notwendigkeit Subkategorie. Die lexikalen Mittel der ersten der beiden Subkategorien sind charakterisiert wie folgt: Die Anzahl der fundamentalen Modalverben im Griechischen ist größer als im Tschechischen und Lateinischen. Darüber hinaus steht dem Griechischen eine Übergangsschicht (repräsentiert durch das Verb *μέλλειν*) zur Verfügung, die die Modalität ohne nähere Spezifizierung, d. h. sowohl den Willen als auch die Möglichkeit, bzw. Notwendigkeit, zum Ausdruck bringt und kein Äquivalent im Tschechischen und Lateinischen hat.

